

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR IV
VOLUME 4

Accepted on December 22th 2015, at the 9th meeting of the SASA Department of
Languages and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2016

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности,
22. децембра 2015. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Ђорђевић и академика *Преграја Пијера*

Уредник

академик

МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД

2016

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Припрема
НМ либрис, Београд

Штампа
Planeta print, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2016

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године.

Прилози се објављују без измена, а нема текстова оних говорника који свој рад нису доставили. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
20. I 2015 – 22. XII 2015.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручни сарадник
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Драме. 1–5 / Душан Ковачевић</i>	11
<i>Речник њојмова ликовних умејносїи и архїијекїуре. Том 1, А–Ђ</i>	25
<i>Како наїисаїи и објавїиї научно дело / Зоран В. Поїовић</i>	35
<i>Зборник рагова Визанїолошкої инсїиїуїа. Књ. 50, 1–2. Mélanges Ljubomir Maksimović / уредници Бојана Крсмановић, Срђан Пириваїрић</i>	53
<i>Србија и Венеција : (VI–XVI век) / Момчило Сїремић</i>	61
<i>Зборник рагова и сажешака / 4. Конїрес Угружења за айеросклерозу Србије са инїтернационалним учешћем, Београд, 20–23. новембар 2014. ; [уредници Владимир Кањух, Небојша М. Лалић]</i>	73
<i>Срїски језик на Косову и Меїохији данас : (социолинївисїички и линївокулїуролошки асїекїи) / Миїра Рељић</i>	81
<i>Зборник Инсїиїуїа за срїски језик САНУ. [Књ.] 2, Срїски језик и акїуелна їиїања језичке їолийишке / їлавни уредник Среїо Танасић</i>	81
<i>Пеїар С. Јовановић : исїраживач у їеоїрафији – їреїалац у друшїву</i>	103
<i>Генейички модификовани орїанизми : чињенице и изазови : зборник рагова са научної скуїа одржаной 22–23. окїюбра 2013. їодине / уредник Марко Анђелковић</i>	111

<i>Дан Библиоџеке САНУ ѿосвећен научнику, државнику и ѿредседнику Српске краљевске академије Сѿојану Новаковићу (1842–1915–2015).....</i>	123
<i>Italy's Balkan Strategies (19th–20th Century) / edited by Vojislav G. Pavlović ; editor in chief Dušan T. Bataković</i>	141
<i>Црквена ѿолиѿиѿа Визанѿије од краја иконоборсѿива до смртѿи цара Василија I / Предраѿ Комаѿина ; уредник Љубомир Максимовић</i>	141
<i>Тоѿонимија Бањске хрисовуље : ка осмишљењу сѿтаросрпскоѿ ѿѿономасѿичкоѿ речника и бољем ѿзнавању ѿѿишесловенских именованих образаца / Александар Лома.....</i>	153
<i>MIKLOSICHIANA bicentennialia : зборник у часѿи двестѿоѿе ѿодшњице рођења Франца Миклошича / уредници Јасмина Грковић-Мејмор, Александар Лома.....</i>	153
<i>Моѿуће сѿраѿијеѿе развоја Србије / уредник Часлав Оцић</i>	169
<i>Речник српскохрватѿскоѿ књижевноѿ и народноѿ језика. Књ. 19, Оцаѿи – ѿеѿѿоласник / [ѿредседник Уређивачкоѿ одбора Сѿиана Рисѿић ; уредници Даринка Горѿиан Премк ... и др.]</i>	181
<i>Срби и Први свеѿски раѿи 1914–1918 : зборник рагова са међународноѿ научноѿ скуѿа одржанѿ 13–15. јуна 2014. / уредник Драѿољуб Р. Живојиновић.....</i>	193
<i>Законик цара Сѿефана Душана. Књ. 4, ѿом 1–2 / уредници Косѿа Чавошки, Ђорђе Бубало</i>	205
<i>Документи о сѿољној ѿолиѿиѿи Краљевине Србије 1903–1914. Књ. 1–7, св. 1–42 / уредници Ваза Чубриловић, Радован Самарѿић, Василије Ђ. Кресѿић</i>	221
<i>Између завичаја и ѿуђине : сусреѿи различѿиѿих кулѿура у српској књижевности / Свеѿозар Кољевић. – Нови Сад : Академска књиѿа : Оѿранак САНУ у Новом Саду, 2015</i>	237
<i>Сѿѿо десетѿ ѿодина Српскоѿ дијалекѿолошкоѿ зборника</i>	245

<i>Др Аћим Медовић : (1815–1893) : живої и дело : зборник радова с научної скуїа поводом 200 година од рођења / уређивачки одбор Радоје Чоловић, Владимир Кањух, Брана Димитријевић, Снежана Вељковић, Јелена Јовановић Симић</i>	261
<i>Ваїикан и Први свеїски рай : 1914–1918. Књ. 1–3 / Драїољуб Р. Живојиновић</i>	277
<i>Линївистичка славистика : студије и чланци / Предраї Пиїер</i>	289
<i>Срїски у крућу словенских језика : грамаїичка и лексичка поређења / Предраї Пиїер</i>	289
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	303

Између завичаја и туђине : сусрети различитих култура у српској књижевности / Светозар Кољевић. – Нови Сад : Академска књига : Огранак САНУ у Новом Саду, 2015

Говорили: академик Нада Милошевић-Ђорђевић
проф. др Зоран Пауновић
академик Светозар Кољевић

У Београду, уторак 10. новембар 2015. у 13 часова

ЗАВИЧАЈ И ТУЋИНЕ

У књизи академика Светозара Кољевића све је као у наслову. И корица и омот на њој имају слику Српкиње Светлане Ракић која је професор на америчком колеџу. Све је, дакле, *Између завичаја и туђине*, у простору и речима које ваља пажљиво осматрати. Завичај и туђина су на корицама у једнини, а у огледима су та два појма у друкчијем односу. Српски писци о којима се нижу кољевићевски проницљиви и духовити, с бираним примерима одуховљени огледи, живе далеко од места рођења, али су матерњим језиком без престанка у њему. Тако се показује оданост српској књижевности и истина да је завичај само један.

На почетку расправе о песништву Милоша Црњанског, академик Кољевић набраја особине завичаја и пише:

„Као што је корен биљке невидљив извор живота, који се узима здраво за готово док не пресахне, тако је и завичај нешто што се само по себи подразумева док је на дохвату. Међутим, када га човек изгуби или се на овај или онај начин од њега удаљи, завичај постаје драматичан животни и књижевни изазов.“

Оглед о Црњанском у називу има „дозивање завичаја и туђина“, са дужином на последњем слову речи туђина, да се одмах и јасно види разлика, да је туђина у множини. Како писци по белом свету мењају места живљења тако им се умножавају туђине, а завичај постаје све дражи јединац.

А опет, можда је суштина судбине јунака књиге академика Кољевића *Између завичаја и туђине* у првој речи на њој, у речи *између*, у тамо и овамо што често може да буде, и бива, ни тамо ни овамо, док је човек одаљен од куће рођења и речи које је ту научио. Међутим, како је и сама литература, по природној особини, по реду онеобичених ликова и појава, сама по себи *нешто између*, тако су и српски загранични писци у збирци академика Кољевића нашли своју сигурну кућу, као и сви који смо, захвални, имали прилику да о нама пише.

О књизи академика Светозара Кољевића коју су објавили Огранак САНУ и Академска књига у Новом Саду говориће академик Нада Милошевић-Ђорђевић, проф. др Зоран Пауновић и на завршетку – њен писац.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

НАДА МИЛОШЕВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ

КРИТИЧКИ ПРИЛАЗ МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМУ

Већ сâм инспиративан наслов ове књиге *Између завичаја и туђине* открива сву ширину и богатство теме, да би је поднаслов *Сусрећи различитих култура у српској књижевности* „сузио“, а да све опстане у јединству разноликости. Био је прави подвиг у њој обухватити биографије 16 писаца и близу 40 њихових дела. У ствари, тематски зборник Кољевићевих студија, критичка антологија књижевног стваралаштва писаца двадесетог и почетка двадесет и првог века, истовремено је и психолошка анализа историјских збивања која су нас задесила и обележила посматрана очима књижевне уметности. Формално, књига академика Светозара Кољевића се састоји из два дела. У првом преовлађују писци старије генерације, класици, који посматрају различите културне традиције махом у својој средини. Други део чине својеврсни мемоарски искази и сећања писаца који су се обрели у туђој земљи. У оба дела, у суштини се ради о мултикултуралности, по Кољевићевим речима, изазову, дијахроном и синхроном, као „неизбежној судбини људског рода“. „Интернационална тема“, срећно усвојени термин од чувеног критичара Ричарда Блекмура (Richard Blackmur), заправо је спона која повезује све књижевне представнике у овом драгоценом зборнику. Светски образован,

велики зналац компаративне књижевности, Кољевић се шета кроз векове и културне епохе, налази погодне паралеле, а истовремено успева да свој критички прилаз мултикултурализму заснује на пажљивом читавању конкретних текстова. Издваја својствене доживљаје и размишљања ликова, тако да оно што је њихово лично постаје опште, а низови људских судбина прерастају у историју и карактерологију одређене нације. То посебно долази до изражаја у есеју о јеврејском културном наслеђу у српској књижевној традицији у коме однос између јеврејске „постојаности [...] која не уме да се погађа са временом“, и спољног прилагођавања туђој традицији, прати кроз драматику најобичнијих појединости, уздигнуту до метафоре и старозаветних симбола.

Илустрацију за противуречности свог и туђег, за сударање припадника разних култура у сопственој средини, са тананим натруном ироније, уз озбиљно учешће историјских околности, Кољевић луцидно налази у Андрићевој *Травничкој хроници*. Вечну актуелност историјске коби на нашим просторима, али и Андрићеву историјску поузданост, открива чињеницом да су роман „међународне ‘мировне’ снаге препоручивале својим официрима да би се лакше сналазили у недавном грађанском рату у Босни“. Извлачи из *Хронике* сусрете странаца из две културе у окружењу треће, осветљава зближавање туђина „заједничким ужасавањем пред босанским светом“.

У Ћосићевом роману *Време смрти* Кољевић убедљиво приказује како Ћосићеви документарни увиди прерастају у књижевност, проговара о судбини различитих појединаца у вечном вртлогу заједница, које „понори деле“. Издваја историјски проблем малог народа, коме велике силе не дају да буде свој и који треба „да погоди ко је јачи од великих разбојника и чија је чизма мало мекша“ (у Ћосићевом виђењу). Ослушкује злослутни одјек идеје о уједињењу Јужних Словена.

У *Малом ноћном роману* Милорада Павића, Кољевић, пратећи раскол између два монашка хиландарска реда (општежитеља и самаца), види метафору која просветљује далека и блиска искуства последњих десетак векова балканске историје, сукоб и сусрет два облика живота заједничког корена.

Својеврсну биографију Београда Светлане Велмар Јанковић – Капија Балкана, Кољевић анализира кроз списатељичин књижевни поступак излагања историјских епоха, култура и цивилизација, смена власти и њихових носилаца. Уочава како у оквиру балканског, али и српског контекста, испливавају животне слике, људски карактери, стратешки планови страних сила, унутарњи политички колоплети, који постају узбудљив уметнички текст, али и смирено филозофско разматрање.

У поезији Милоша Црњанског Кољевић сагледава његова противуречна виђења завичаја као „величанственог апсолута и у исти мах његове беде“; „туђине као благослова и проклетства“ да би, притом, дао кратку, убедљиву

дефиницију завичаја, као нечег „[...] што се само по себи подразумева док је на дохвату [...] када га човек изгуби [...] постаје драматичан живот и књижевни изазов“. То је и објашњење како настаје психолошка драма појединца која је блиско повезана са историјском драмом нације (са националном историјом и друштвеним и политичким превирањима). То је и проход за даља тумачења „интернационалне теме“ у другом делу књиге, јер ће се у свим казивањима о којима ће бити речи, радити о „личним сећањима и историјским асоцијацијама“ људи расцепљених између сопственог порекла и окружења које им јесте или постаје страно, стицајем несрећних ратних и политичких околности. У згуснутој синтези, Кољевић посматра како у различитим књижевним остварењима, споља и изнутра, Босна постаје метафора сустицања култура (у прози Елиезара Папе о вечном избеглиштву Јевреја) или у роману Ранка Рисојевића (о аустријској окупацији – *Босански целай*), да би у делима Максимилијана Еренрајха, из београдског амбијента за време Другог светског рата, и Ивана Ивањија из истог ратног периода, сагледао ужас моралног и физичког страдања, али и људску „жеђ за комуникацијом“, упркос неразумевању и сукобу као трагичном аспекту историје.

Својеврсни зборник аутобиографске прозе писача у туђини, који следи и кроз који нас води Светозар Кољевић, доживљавамо као савремену повезану причу о неумитној судбини, нас самих и наше деце – од „смака светова“ Милована Данолића и његовог разочарања у властиту идеализацију Запада и идеално замишљен мултикултурализам, преко романа Давида Албахарија, до антиратног стваралаштва младе генерације – Владимира Тасића и Владимира Јокановића. Веран својој критичарској методологији, Кољевић ће из ових романа извући осећања, мисли и запажања писача и њихових јунака која ће добити значај и форму изреке – згуснутог, људског искуства и фигуративности за одређене појаве. Такво је нпр. Албахаријево карактеризовање самоће у функцији драмског супротстављања менталитета: „У Европи је самоћа облик изгнанства, а овде (у Канади) је начин живота“, или схватања природе (за Индијанце је природа други облик живота, за Канађане – геолошка фабрикација), ту је и његова сликовна објективизација психички разграђеног човека, који при ходу „мора стално да се осврће, јер му се чини да са њега опадају делови [...]“. Тако настаје и поређење нашег „хаоса и (канадске) геометрије као скамењеног реда“ које „илуструје типичну разлику, а можда и неспоразум, између две културе“. Ту фарсу хаоса и геометрије у још живљим бојама, Кољевић ће учити и у Тасићевим романима (посебно у *Ойрошијајном гару*) када се писац из балканског „хаоса“ са свим историјским асоцијацијама, запошљава у Канади у Институту за симулацију човека, или се суочава са буком индустријске мешалице која меље прах покојника „различитог националног и расног порекла“ и уредно га пакује у врећице. Кољевић ће учити и носталгичну иронију која писцу омогућује да опстане

у „виртуалној нигдини“, у „пољу новије историје где неке људе најдубље спаја што нигде не припадају“. Јокановићев роман Есмарх (наслов потиче од Есмарковог повеза који зауставља крвављење до хируршке интервенције) уклапа се у идеју о „нигдини“ и ерозији властите припадности међу члановима генерације која је гурнута у рат деведесетих година прошлог века. Не случајно, Кољевић цитира, у пометњи рата, одговор старог пријатеља девојци која га пита: „Јеси то ти...?“, а одговор гласи: „Ни сам не знам“. Одбрана од ужаса реалности у целом роману нађена је „у суровости језика дораслог суровости збиље“, а који Кољевић сјајно тумачи као „гротескни потенцијал новогвора“ жртване генерације.

И, да се вратимо на појам „интернационалне теме“. За разлику од Блекмура, који у фиктивном свету романа и приповести Хенрија Џејмса, кључ за остварење драме види у супротности обичаја и понашања појединих карактера – Кољевић посматра како се од постојеће, вековима наметнуте животне и историјске драме стварала наша књижевност.

И најзад, нека ми буде опроштена, једна лична помисао: Можда ова књига и не би била толико узбудљива да није настајала у вртлогу Кољевићевог сопственог живота, ни толико драгоцене да није, упркос свему, позив на толеранцију као на најбогатији вид мултикултуре.

СВЕТОЗАР КОЉЕВИЋ

СУСРЕТИ РАЗЛИЧИТИХ КУЛТУРА

Прихватање грчких и римских узора у уметности ренесансе, страних речи и књижевних облика широм света, исто је тако неизбежно као и подсмех свему страном и туђем. Они који су за нас „Швабови“, за Енглеze су „Хуни“ (Huns). Ми, као и Енглези, имамо своје „жабаре“, код нас су то Талијани, а код Енглеза Французи (Frogs). Шекспир је приказао образованог француског принца Дофена како пише сонет свом коњу, а за Волтера је *Хамлеј* „простачки и варварски комад“. Толстој нас упозорава да су љубавни доживљаји месје Рамбала имали „онај прљави карактер у коме Французи налазе нарочиту драж и поезију љубави“. У новије време писци као Хенри Џејмс, Едвард Морган Форстер и други, а код нас Иво Андрић, приказују сусрете различитих култура не само у знаку узајамних неспоразума него и тежње да се они премосте или бар духовито исмеју. Рецимо, кад госпођа Тертон поздравља своје индијске гошће на њиховом урду језику, она открива да од свих глаголских облика влада једино заповедним начином. Када је реч о таквим забунама, не могу а да се не сетим једног свог корејског студента који ми се пожалио да су данас чак и пице, као америчка храна (!), прихваћене у Кореји.

Опонашање образаца страних култура у понашању имало је у српској књижевности комичне призвукe у Стеријиној *Покондиреној њивки*, као и у Нушићевој *Госпођи министарки*. Подсмевање другачијем и страном одзвања у *Горском вијенцу* кад нам војвода Драшко каже да Млечани „од богатства бјеху полуђели / ђетињаху исто као бебе“. Али зар нас та реторика не наводи на помисао како ли би тек он био смешан у млетачким очима? Новија српска књижевност богата је разноликим приступима „интернационалној теми“. То се види у обрадама сусрета јеврејских традиција са балканским окружењем код Исака Самоковлије, Жака Конфина и нарочито у *Сарајевској меџили* Елиезера Папе. А пре свега у многим Андрићевим делима, нарочито у *Травничкој хроници*, у којој се преплићу нити православне, католичке, муслиманске, јеврејске, аустријске и француске културе у босанској касаби.

У Ћосићевом *Времену смрти* (1972–1979) занимљиво је да на прагу своје политичке каријере Вукашин Катић баца свој гуњ и опанке у Сену и заноси се западноевропским демократским идејама. Међутим, поткрај Првог светског рата, он открива да су његови „највећи политички идеали“ били „заблуде“, да је цела Европа „разбојиште и отимачина“. Кад му Живојин Мишић каже да „треба остати свој на своме“ – „и трајати својом памећу на својој њиви“, он примећује да малом народу велике силе „не дају да буде свој и сам“: „Историјски проблем малог народа је да погоди ко је јачи од великих разбојника. И чија је чизма мало мекша“.

Па и главни јунак Данојлићевог романа *Пустоловина* у младости идеализује Француску и одлази да живи у тој демократској земљи. Али крајем 20. века он увиђа да његови најближи француски знанци беспоговорно прихватају лажи западних медија као поуздане информације. И док пуца његова комуникација с француским окружењем, он се пита да ли му је теже подносити „лажљиву пристојност“ или „искрену безобразност“. А кад у њему проради „синдром напуштеног завичаја“, он увиђа да се постколонијална историја није суштински променила од времена када су светски моћници војном силом освајали велике територије и подвргавали их својим правилима политичких и економских игрица. А данас у slabим и малим земљама савремени моћници – под изговором заустављања сукоба – распаљују локална крвопролића да би се „наметнули као неприкосновени господари како над побеђенима, тако и над победницима“.

На посебан начин се емигрантска тематика огледа у нашим новијим „канадским“ романима као што су, рецимо, *Снежни човек* и *Свейски њуџик* Давида Албахарија. Ти романи, наиме, постављају питање да ли канадска „геометрија“, као савршен, животно испразан ред, ишта више обећава од нашег „хаоса“ – чак и као поузданији кључ за разумевање сусрета различитих култура. Поред тога, Тасићеви „канадски“ романи *Ојрошијајни дар* и *Киша и харџија* указују на то да су емигранти увек „разапети између својих

маштарија“, да им је време, као и простор, увек „двоструко раздвојено“. Ни у иностранству ни у завичају они нису код куће: „Овде смо, али нисмо одавде, оданде смо, али нисмо тамо“, као што каже главни јунак Тасићевог романа *Киша и харџија*. Зар се у том знаку не огледа глобалистичка судбина многих савремених миграната и емиграната који, заправо, постоје само у некој виртуелној нигдини. Није случајно Тасић рекао и за себе у интервјуу у *Вечерњим новостима* 20. јула 2013: „Нисам ни овде ни тамо“.

И, на крају, захваљујем се издавачима – Академској књизи, посебно госпођи Бори Бабић за припрему рукописа за штампу, као и Огранку САНУ у Новом Саду, посебно колеги Зорану Ковачевићу, који је и иначе много учинио за издавачку делатност Огранка, као и за ближу сарадњу Огранка и САНУ.

